Türkiye'de Organ Bağışı ve Nakline Bir Bakış

L. Yücetin, N. Keçecioğlu, F. F. Ersoy

Özet

İnsanlar çok eski çağlardan beri organ ve doku naklinin yapılabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak organ talebi ile bunu sağlamak arasındaki fark organ naklinin en büyük problemidir. Yapılan çeşitli çalışmalar insanların organ nakli konusundaki görüşlerini oluşturuken eğitim, sosyoekonomik düzey, kültür ve dinin önemli faktörler olduğunu göstermiştir. Günümüzde çeşitli nedenlerle artık tıbbi tedavisi mümkün olmayan son dönemdeki hastalıklarda kullanılan yöntemlerden birisi organ naklidir. Organ nakli konusunda ileri olduğu kabul edilen ülkelerde bile organ nakli aktivitesi istenen düzeyde değildir ve bu konuda da kesin bir çözüm henüz bulunamamıştır. Türkiye'de ilk başarılı organ nakli 1975 yılında Prof. Dr. Mehmet Haberal ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Türk halkı neden organ bağışını reddediyor? Bir kısmı bunun karar vermek için çok zor bir durum olduğunu ve gerçek yaşamda karşılarına çıkmadan karar veremiyeceklerini, yakınlarının bu kararı hayatta iken kendilerinin vermesi gerektiğini, organlar kendilerinin günlük hayatta uygun görmeyecekleri kişilere verilebileceği için, organ bağışının İslam dinine göre uygun olmadığını düşündükleri ve Türkiye'de organ paylaşım sistemine güvenmedikleri için reddettiklerini belirtmişlerdir.

Bizim çalışmalarımız İslam dininin organ bağışının önünde bir engel olmadığını ve organ bağışının önündeki en büyük engelin eğitimdeki eksikler olduğunu göstermiştir. Bunu çözmenin yolu EDHEP (European Donor Hospital Education Programme) gibi eğitim programları ile hekimler başta olmak üzere tüm sağlık personelinin ve din adamları gibi bu konuda halkın danıştığı meslek gruplarının eğitilmesi, medyada bu konunun daha sık ele alınması, halka ve okullarda öğrencilere yönelik düzenlenecek toplumsal eğitim kampanyaları ile çözülebilir.

Akdeniz Üniversitesi, Organ Nakli Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi, Antalya

Anahtar kelime: *Organ Nakli, Organ Bağışı, Türk Halkı*

Summary

The State of Organ Donation and Transplantation in Turkey

The gap between the demand for and supply of transplant organs is a major problem. Studies suggest that attitudes towards organ donation are influenced by factors such as education, socioeconomic status, culture and religion. Today, organ transplantation is only performed in patients who are in the terminal phase of disease. However, even countries with well-established cadaveric organ procurement systems are unable to provide the number of transplants required, and the solutions to this problem are still not clear.

In Turkey, the first successful solid-organ transplantation was performed in 1975 by Dr. Mehmet Haberal and his team. For Turkish people, the idea of donating a relative's organs raises many difficult issues. The most common reasons for refusal of organ donation are as follows: 1) Responsibility - This is a personal decision that should only be made by an individual during life; 2) Fear – Organs or tissues might be donated to a person the donor would not have approved of in life; 3) Religious - Organ donation is inappropriate according to Islam; 4) Distrust – Lack of trust in Turkey's organ-sharing system. Our surveys indicate that belief in Islam is not a barrier to organ donation, and that low educational level is the main barrier to organ donation.

The key to solving this attitude problem in Turkey lies in educational tools. One example is the European Donor Hospital Education Program, which trains not only doctors but also other health workers and religious figures—people who have responsibilities as public advisors. Awareness could also be raised by educational programs that target the general public and schoolchildren. In addi-

tion, the Turkish media needs to address the issue of organ transplantation more frequently.

Key Words: *Transplantation, donation, Turkish public*

Giriş

İnsanlar çok eski çağlardan beri organ ve doku naklinin yapılabileceğini düşünmüşlerdir. Günümüzde çeşitli nedenlerle artık tıbbi tedavisi mümkün olmayan son dönemdeki hastalıklarda kullanılan yöntemlerden birisi organ naklidir. İmmünoloji ve immünosüpresyon konularındaki bilgi birikimi çağdaş anlamda organ nakillerinin başarı oranını arttırmış ve geniş anlamda tıbbi pratikte kullanılabilmesini gündeme getirmiştir.

Organ nakli konusunda ileri olduğu kabul edilen ülkelerde bile organ nakli aktivitesi istenen düzeyde değildir ve bu konuda da kesin bir çözüm henüz bulunamamıştır (1). Dünyada doku ve organlarının tümünü kadavradan sağlayan bir ülke yoktur. Ancak gelişmiş ülkelerde organ vericilerinin %80'i kadavra, %20'si canlı kaynaklı iken ülkemizde bu oran tam tersidir. Bekleme sürelerindeki farklılıklar organ nakli koordinasyon sisteminin başarısı ile doğru orantılıdır. Kadavra donör olmadan organ naklinden bahsetmek imkansızdır. Organ naklinin uygulanmasıyla, diğer tedavi metodları ile kaybedilmesi kaçınılmaz olan hastalar ikinci bir yaşam şansı yakalamakta ve aileleri ile birlikte pek çok insanın yaşam kalitesi yükselmektedir.

Türkiye'de ilk başarılı organ nakli 1975 yılında Prof. Dr. Mehmet Haberal ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir (5). Ülkemizde organ bağışı ve nakli 3 Haziran 1979 tarih ve 2238 sayılı "Organ ve doku Alınması, Saklanması, Aşılanması ve Nakli Hakkındaki "kanuna göre yapılmaktadır. Bu yasaya göre organ bağışı ya kişinin hayatta iken organ bağışı yaptığını organ bağış kartı edinerek yasallaştırması ya da hastanın yakınlarının tıbben ölümün tespitinden sonra organ bağışında bulunması ile yapılmaktadır. Belçika gibi bazı Avrupa ülkelerinde ise organ bağışında bulunmak istemeyenler bunu yazılı olarak belirtmekte ve ret başvurusu olmayan tüm bireylerden organ alınabilmektedir. Almanya ve Suudi Arabistan'da toplumun %10'u organ bağış kartı taşırken Türk toplumunun sadece %0,3'ü organ bağış kartı taşımaktadır (4,6). Bugüne kadar yapılan çalışmalar organ bağışının eğitim, sosyokültürel düzey, kültür ve din gibi birçok faktöre bağlı olduğunu göstermiştir (2,3,4).

Akdeniz Üniversitesi Organ Nakli Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından yapılan araştırmaya göre görüşme yapılan 63 beyin ölümü tanısı almış (Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi ve Antalya Devlet Hastanesinde) ve donör olması açısından herhangi bir tıbbi kontrendikasyonu olmayan hasta yakınlarının %42,8'i organ bağışını kabul ederken %57,2'si organ bağışını reddetmiştir. Avrupa ülkelerinde ortalama ailelerin organ bağışını ret oranı yaklaşık % 30 civarındadır (6). Bu ailelerin organ bağışını ret sebeplerini incelersek birinci sırayı %39 ile toplumdan gelecek tepkilerden duydukları çekince almıştır. Organ bağışı yapmamalarının diğer nedenleri ise vücut bütünlüğünün bozulmasını istememeleri (%19), hastaneye tedavi sürecinde duyduğu tepki (%11), karar vermek istememeleri (%8), kişinin hayatta iken bu kararı kendisinin alması gerektiğini düşünmeleri (%6) ve %1'inin de yakınlarının öldüklerine inanmadıkları şeklinde tespit edilmiştir. Katılımcıların % 16'sı bir neden belirtmemiştir.

Organ nakli ve organ bağışı konusunda halka öncülük eden iki meslek dalı ön planda gözükmektedir : Hekimler ve din adamları.

Hastanede çalışan hekimlerin davranışları ve organ nakli konusundaki bilgi düzeyleri, aile ile hastane arasında güven ortamının sağlanmasında ve ailelerin yakınlarına gereken tüm tıbbi tedavilerin uygulandığını öğrenmeleri açısından çok önemlidir. Bir ülkede yaşayan hekimler başta olmak üzere tüm sağlık personeli halkın sağlık konularında ilk danıştığı kişilerdir. Hekimler üzerinde yapılan bir çalışmada Antalya ilinde çalışan 303 uzman ve pratisyen hekimin %98,3'ü organ bağışına inandığını söylerken sadece %23,1'i organ bağış kartı taşımaktadır. Katılımcıların %42,3'ü gerçek hayatta bu kararı vermenin çok zor olduğunu belirtirken, %21,7'si hayatta iken kişilerin kendilerinin karar vermesi gerektiğini, %7'si uygunsuz kişilere takılacağı endişesi, %5'i organ bağışının İslam dinine göre uygun olmadığını ve %2'si Türkiye'deki organ paylaşım sistemine inanmadıkları için yakınlarından herhangi birine beyin ölümü tanısı konulduğu zaman organ bağışı yapmayacaklarını belirtmiştir (7).

Tablo 1 : Türkiye'de organ nakline bakış

	HALK	HEKİMLER	DİN ADAMLARI	ÖĞRENCİLER
Toplumsal tepkiden çekiniyor	% 39			
Vücut bütünlüğünün bozulması	% 19		% 17	% 22
Hastaneye tepki	% 11			
Karar veremiyorlar	% 8		% 42,3	
Hayatta iken kişinin karar vermesi	% 6	% 21,7		
İslam dinine göre uygun değil	% 5	% 17		
Paylaşıma güvenmiyor (Uygunsuz kişiye takılabilir)	% 2	% 28	% 22	
Tam ölüm olmadan organlar alınabilir	% 10	% 24		
Red	% 48	% 29,8	% 14	% 58,5
Kabul	% 52	% 70,2	% 86	% 41,5

Eurotransplant; EDHEP (European Donor Hospital Education Programme) eğitim programı ile hekimleri ailelerin organ nakli ve organ bağışı konusunda sorularına daha iyi cevap verebilmeleri için eğitmeye başlamıştır. Eğitim sonrası alınan sonuçlar eğitim yapılan bölgelerde aile ret oranının düştüğünü göstermektedir. Bu program şu an birçok Avrupa ülkesinde uygulanmaktadır (6).

Topluma organ nakli ve organ bağışı konusunda yol gösteren diğer bir grup da din adamlarıdır. İslam dini organ nakli ve organ bağışını desteklemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 6.3.1980 tarih ve 396 sayılı kararı ile organ naklinin caiz olduğunu açıklamıştır. Kuran-ı Kerim'de de "Kim bir insana hayat verirse onun tüm insanlara hayat vermişçesine sevap kazanacağı" beyan olunmaktadır (Maide suresi, ayet 32).

Antalya ilinde görev yapan 35'i kadın, 256'sı erkek toplam 291 din görevlisinin %86'sı organ bağışının bir insanlık görevi olduğunu belirtmiştir. %10'u ise yakınlarının organlarını bağışlamayacaklarını söylemiştir. Organ bağışını reddedenlerin %28'si alınan organların kendilerinin onaylamadığı kişilere nakledileceğinden korktuğunu, %17'si organ bağışının İslam dinine göre uygun olmadığını, %17'si yakınlarının vücut bütünlüğünün bozulmasını istemediğini ve %10'u yakınları tam ölmeden organları alınacağını belirterek organ bağışı yapamayacaklarını belirtmişlerdir (4).

Ankara'da üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada soruları yanıtlayan 275 öğrencinin %41,5'i beyin ölümü gerçekleşmesi durumunda yakınlarının organlarını bağışlayamayacağını belirtmiştir. Bağışlamama sebeplerine bakıldığında ise beyin ölümünü anlamama (% 24), vücut bütünlüğünün bozulması (%22) ve organların uygunsuz kullanılacağından korkmalarıdır (%22). Cevap veren öğrencilerin %55,9'u organ nakli ve organ bağışı ile ilgili bilgileri ilk defa medya aracılığı ile aldığını belirtmiştir (8).

Tüm çalışmalar halkın organ nakli ve organ bağışı konusunda eksik ve yanlış bilgilenmeden dolayı organ bağışını reddettiğini göstermektedir. Bunu çözmenin yolu EDHEP gibi eğitim programları ile hekimler başta olmak üzere tüm sağlık personelinin ve din adamları gibi bu konuda halkın danıştığı meslek gruplarının eğitilmesi, medyada bu konunun daha sık ele alınması, halka ve okullarda öğren-

cilere yönelik düzenlenecek toplumsal eğitim kampanyaları ile çözülebilir. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta bilgilendirmenin belirli bir program çerçevesinde ve konunun ehli kişiler tarafından yapılması gerektiğidir.

Kaynaklar

1. Light JA, Kowaski WO, Ritchie WO, et al. New profile of cadaveric donors: what are the kidney donor limits? Transplant Proc. 1996, 28:1,
2. Evans RW, Orions CE, Ascher NL. The potential supply of organ donors. An assessment of the efficacy of organ procurement efforts in the United States: JAMA 1992, 267:239
3. Keçecioğlu N, Tuncer M, Yucetin L, et al. Attitudes of Religious People in Turkey Regarding Organ Donation and Transplantation Transplant Proc. 2000, 32: 629
4. Keçecioğlu N, Tuncer M, Sarikaya M, et al. Detection of Targets for Organ Donation in Turkey Transplant Proc. 1999, 31: 3373
5. Haberal M, Bilgin N, Arslan G, et al. Twenty-two years of experience in transplantation. Transplant Proc 1998, 30:683.
6. G. Schutte , 25 years of organ donation: European initiatives to increase organ donation. Transplant Proc. 2002 Sep; 34(6):2005-6.
7. Erdoğan O, Yücetin L, Tuncer M, N , et al. Attitudes and Knowledge of Turkish Physicians About Organ Donation and Transplantation. Transplant Proc. 2002 Sep ;34(6):2007
8. Akgun S, Tokalak I, Erdal R. Attitudes and behavior related to organ donation and transplantation: a survey of university students. Transplant Proc. 2002 Sep; 34(6): 2009-11